

Käräjäoikeuden lautamies

Oikeusministeriön esitteitä

- » Lautamies - kansan valitsema tuomari
- » Lautamies käräjäoikeudessa
- » Kuka kelpaa lautamieheksi?
- » Lautamiehen velvollisuudet
- » Lautamiehen oikeudet
- » Lautamiehen vastuu

Käräjäoikeuden lautamies

Tuomarin vala

"Minä N.N. lupaan ja vannon Jumalan ja hänen pyhän evankeliuminsa kautta, että minä parhaan ymmärrykseni ja omantuntoni mukaan kaikissa tuomioissa tahdon tehdä ja teen oikeutta niin köyhälle kuin rikkaallekin ja tuomitsen Jumalan ja Suomen lain ja laillisten sääntöjen mukaan: etten koskaan minkään varjolla lakia vääristele enkä vääryyttä edistä sukulaisuuden, lankouden, ystävyyyden, kateuden ja vihan tahi pelon tähden taikka lahjan ja antimien tahi muun syyn takia, enkä syytöntä syylliseksi taikka syyllistä syyttömäksi tee. Minä en myöskään ennen tuomion julistamista enkä sen jälestä ilmaise oikeutta käyville enkä muille niitä neuvotteluita, joita Oikeus suljettujen ovien takana pitää. Kaiken tämän tahdon täyttää ja täytän uskollisesti, rehellisenä ja totisena tuomarina, ilman kavaluutta ja juonia, niin totta kuin Jumala minua auttakoon ruumiin ja hengen puolesta. Älköön kukaan tuomarinvirkaan ruvetko, ennenkuin on näin vannonut."

Oikeudenkäymiskaari 1:7

Lukijalle

Maamme käräjäoikeuksissa on lakimiestuomareiden lisäksi oikeutta jakamassa maallikoita eli lautamiehiä. Hekin toimivat tuomarin tehtävässä. Ratkaisua tehtäessä jokaisella lautamiehellä on yksilöllinen äänioikeus. Lautamiehet osallistuvat käräjäoikeudessa rikosjuttujen ratkaisemiseen.

Päivitetty 6.6.2014

Oikeusministeriö

Lautamies - kansan valitsema tuomari

Oikeuden jakamisen historiamme on kansan vallan historiaa. Ammoisina aikoina tuomiovaltaa käytti käräjille kokoontunut kansa. Käräjien kulkua johtanut tuomarikin oli alunperin kansan valitsema luottamusmies.

Kun kuninkaan valta keskiajalla vahvistui, tuomareista tuli vähitellen kuninkaan virkamiehiä. Rahvaan ääni kuului kuitenkin edelleen lainkäytössä. Kuningas Kristofferin maanlaki vuodelta 1442 toteaa, että kihlakunnan päämiehen on nimitettävä lautamieheksi kansan keskuudesta 12 vapaaehtoista miestä. Aateliset, papit ja upseerit eivät kelvanneet tehtävään. Oikeutta jaettiin ulkosalla kärjäkivillä, joilla tuomari ja lautamiehet kansan silmien edessä toimivat kuulustelijoina ja tuomareina.

Lautamiehet ovat kautta vuosisatojen olleet kansan oikeustajun tulkitsijoita, kansan omantunnon ääni tuomioistuimessa.

Myös tänään on tärkeätä, että lautamiehet osallistuvat oikeuden jakamiseen. Suurin osa oikeudessa käsiteltävistä asioista koskee välittömästi yksityisiä kansalaisia.

Lautamiesten välityksellä leviää tieto oikeudenkäytön periaatteista ja tuomioistuinten toimintatavoista.

Kärjäoikeudessa lautamiehet osallistuvat rikosasioiden ja maoikeusasioiden käsittelyyn. Se, että juuri rikosasioissa ratkaisuja ovat lainoppineiden tuomareiden kanssa tekemässä eri väestöryhmien erilaisia näkemyksiä edustavat maallikot, on omiaan lisäämään kansalaisten tuomioistuinta kohtaan tuntemaa luottamusta.

Lautamies kärjäoikeudessa

Tuomiovalta kuuluu Suomessa riippumattomille tuomioistuimille. Tuomioistuin vahvistaa sen, mitä yksittäisessä riita- tai rikosjutussa on pidettävä oikeana. Tuomareita sitoo vain laki. Kukaan ulkopuolinen ei voi sanella yksittäisen tuomion sisältöä - ei eduskunta, ei hallitus, ei kukaan.

Kärjäoikeus tuomioistuinten joukossa

Tuomioistuimet ovat joko yleisiä tuomioistuinta, hallintotuomioistuinta tai erityistuomioistuinta.

Yleisiä alioikeuksia maassamme ovat kärjäoikeudet. Kärjäoikeuden päällikkötuomarina on laamanni ja muina tuomareina kärjätuomareita. Ainoastaan kärjäoikeudessa on lisäksi lautamiehiä.

Käräjäoikeuden tuomioon haetaan muutosta valittamalla yleiseen ylioikeuteen eli hovioikeuteen. Hovioikeuden päätöksestä puolestaan voi valittaa korkeimpaan oikeuteen, jos korkein oikeus antaa siihen ensin nimenomaisen luvan.

Erityistuomioistuimet (markkinaoikeus, vakuutus-oikeus ja työtuomioistuin) käsittelevät vain tietyt laissa niille nimenomaisesti määrättyjä juttuja tai juttutyyppejä. Yleiset tuomioistuimet ratkaisevat kaikki muut riita- ja rikosasiat.

Hallintotuomioistuimet käsittelevät pääasiassa eri viranomaisten päätöksistä tehtyjä valituksia. Alueellisten hallinto-oikeuksien päätöksistä valitetaan korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Istuntojen kokoonpanot

Tuomioistuimen on toimittava joustavasti ja tehokkaasti. Siksi käräjäoikeus istuu useassa eri kokoonpanossa.

Istunnon miehitys riippuu käsiteltävän jutun laadusta ja vaativuudesta. Vaihtoehtoja on kolme:

- yhden tuomarin istunto
- lautamieskokoonpano sekä
- kolmen tuomarin kokoonpano.

Yhden tuomarin istunto on toimivaltainen esimerkiksi kanslia-asioissa, rikosjutuissa, joissa enimmäisrangaistus olisi lain mukaan enintään kaksi vuotta vankeutta, sekä riita-asioiden valmistelevalle käsittelyssä ja välittömästi sen yhteydessä pidettävässä oikeudenkäynnissä.

Lautamieskokoonpanossa on yksi lainoppinut puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä. Lautamieskokoonpanoa voidaan poikkeustapauksissa täydentää yhdellä lakimiehellä ja/tai yhdellä lautamiehellä. Lautamieskokoonpanossa ratkaistaan rikosjuttuja.

Kolmen tuomarin eli lakimieskokoonpano ratkaisee riitajutut ja sellaiset rikosasiat, joissa asian laatu tai muu erityisen syy sitä puoltaa. Ajatuksena on, että lainopillisesti kaikkein visaisimmat riidat ja rikokset menisivät pääsääntöisesti kolmen lakimiestuomarin ratkaistavaksi.

Rikosasian käsittely

Rikosjutut käsitellään joko lautamieskokoonpanossa taikka yhden tai kolmen tuomarin istunnossa.

Osa rikosjutuista voidaan käsitellä käräjäoikeudessa pelkästään kirjallisesti. Silloin yksi tuomari ratkaisee asian kirjallisen aineiston perusteella. Suullista oikeudenkäyntiä ei järjestetä eikä asian osapuolia kutsuta tuomioistuimeen.

Kirjallisessa menettelyssä voidaan käsitellä useimmat lievät ja tavalliset rikokset. Edellytyksenä on, että vastaaja on tunnustanut teon ja suostuu kirjalliseen menettelyyn. Myös rikoksen uhrilta on saatava suostumus kirjalliseen menettelyyn.

Varsinaisen oikeudenkäynnin aluksi kihlakunnansyyttäjä esittää rangaistusvaatimuksensa ja niiden perusteet. Rikoksen mahdollinen uhri, asianomistaja, on voinut pyytää syyttäjää esittämään myös hänen vaatimuksensa asiassa. Jos asianomistaja on kuitenkin itse paikalla, hän esittää omat vaatimuksensa.

Sitten käräjäoikeus kuulee vastaajaa, joka esittää lyhyesti kantansa vaatimuksiin. Hän joko myöntää tehneensä syyttäjän väittämän teon tai kiistää niin tapahtuneen. Hän vastaa myös siihen, suostuuko hän maksamaan asianomistajan vaatimat korvaukset.

Seuraavaksi syyttäjä ja asianomistaja perustelevat kantansa tarkemmin ja vastaaja lausuu oman näkemyksensä esitetyistä asioista. Tämän selvityksen jälkeen siirrytään todisteluun. Todistajien lisäksi myös asianomistajaa ja vastaajaa voidaan kuulla todistelutarkoituksessa. Samalla oikeus ottaa vastaan myös muun näytön, esimerkiksi kirjalliset todisteet.

Loppulausunnoissaan asianosaiset esittävät käsityksensä oikeudenkäynnin aikana esitetyistä todisteista ja siitä, miten asia heidän mielestään pitäisi ratkaista.

Ensimmäisenä loppulausuntonsa esittää syyttäjä, sitten rikoksen uhri ja sen jälkeen vastaajan avustaja tai vastaaja itse.

Pääkäsittely on suullinen. Asianosaiset eivät saa lukea eivätkä antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa. He voivat kuitenkin lukea asiakirjasta vaatimuksensa ja viittaukset esimerkiksi paljon numerotietoja sisältäviin asiakirjoihin sekä käyttää muistinsa tueksi kirjallisia muistiinpanoja.

Pääkäsittely pidetään yhtäjaksoisesti. Jos käsittelyä ei ehditä pitää yhdessä päivässä, sitä jatketaan yleensä seuraavana päivänä. Pääkäsittelyn lykkääminen on mahdollista vain poikkeuksellisesti.

Jutun käsittely päättyy tuomioon. Syyte joko hyväksytään tai hylätään osittain tai kokonaan

Päätösneuvottelu ja äänestäminen

Kun juttu on käräjäoikeudessa käsitelty perusteellisesti, asianosaisten ja yleisön on poistuttava kärjäsalista. Alkaa päätösneuvottelu.

Lautamieskokoontalon lakimiespuheenjohtaja aluksi selostaa lautamiehille jutun keskeiset piirteet ja kertoo samalla, mitä laki sanoo tapauksesta. Sitten hän lausuu oman kantansa.

Jos joku oikeuden jäsenistä on puheenjohtajan kanssa eri mieltä, joudutaan äänestämään. Puheenjohtajan jälkeen kukin jäsen lausuu mielipiteensä virkaikäjärjestyksessä, nuorimmasta vanhimpaan.

Jos äännet menevät tasan, rikosjutussa voittaa syytetyn kannalta lievempi linja.

Se, kuinka käräjäoikeus on päätenyt ratkaisuunsa, ilmenee tuomion perusteluista. Mahdollisessa äänestyksessä häviölle jääneen mielipide kirjataan tuomion liitteeksi.

Kuka kelpaa lautamieheksi?

Kuka sitten kelpaa käräjäoikeuden lautamieheksi?

- Lautamiehen on oltava Suomen kansalainen, ja hänen tulee asua käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluvassa kunnassa.
- Lautamies ei saa olla konkurssissa eikä holhouksen alainen.
- Hänen tulee lisäksi olla sopiva lautamiestehtävään.
- Lautamieheksi ei voida valita alle 25-vuotiasta. Myöskään 65 vuotta täyttänyttä ei voida valita tähän tehtävään.
- Lautamiehen on oltava puolueeton maallikko. Sen vuoksi lautamieheksi ei voida valita henkilöä, jolla on virka yleisessä tuomioistuimessa tai rangaistuslaitoksessa tai joka toimii virallisena syyttäjänä tai harjoittaa asianajoa. Lautamiehenä ei myöskään saa toimia ulosottotehtäviä hoitava henkilö tai henkilö, joka huolehtii rikosten esitutkinnasta tai tulli- tai poliisivalvonnasta.

Lautamiehen valitsee kunnanvaltuusto toimikauttaan vastaavaksi ajaksi eli neljäksi vuodeksi. Jos kunnasta valitaan useita lautamiehiä, heidän on mahdollisimman tasapuolisesti edustettava kunnan väestön ikä-, sukupuoli-, kieli- ja ammattijakaumaa.

Vaikka kunnalliset luottamushenkilöt valitaankin useimmiten poliittisin perustein, käräjäoikeuden lautamies ei voi esiintyä puoluetunnuksen alla. Lautamiehen tehtäviä ei myöskään voida pitää kunnallisena luottamustehtävänä, vaikka valtuusto valitsee lautamiehet. Pikemminkin on kyse valtiollisesta luottamustehtävästä. Tuomioistuimen jäsenen on oltava ehdottoman puolueeton. Hän jakaa oikeutta, tulkitsee lakia.

Jos lautamies käy sopimattomaksi tehtävänsä, käräjäoikeuden on vapautettava hänet siitä. Henkilö voi tulla sopimattomaksi lautamiehen työhön esimerkiksi silloin, kun hän syyllistyy rikokseen.

Mikäli lautamies on pysyvästi estynyt hoitamasta tehtävänsä, kunnanvaltuuston on pikaisesti valittava hänen tilalleen uusi henkilö.

Lautamiehen velvollisuudet

Tuomarin vala

Ennen tehtävään ryhtymistään käräjäoikeuden jäsenen on vannottava tuomarin vala tai annettava tuomarinvakuutus. Lautamies vannoo valan tai antaa vakuutuksen käräjäoikeuden istunnossa. Perinteisen valan kaava on sama kuin lakimiestuomarilla.

Rehellisyys, pyyteettömyys

Valan vannottaja sitoutuu toimimaan tuomarintehtävässään rehellisesti ja pyyteettömästi, jakamaan oikeutta niin köyhälle kuin rikkaallekin. Hän ilmoittaa pitävänsä ohjenuoranaan Suomen lakia.

Esteellisyyden ilmoittaminen

Tuomarin vala varoittaa vannottajaansa kaikenlaisesta nurjamielisyydestä. Ystävää ei saa suosia; vihamiestä ei saa sortaa.

Oikeuden jäsen on esteellinen eli jäävi silloin, kun asianosaiselle tai muulle henkilölle syntyy perusteltu aihe epäillä tuomarin puolueettomuutta kyseessä olevassa asiassa. Käräjäoikeuden jäsenen on tällöin oma-aloitteisesti vetäydyttävä pois jutun käsittelystä eli jäävättävä itsensä. Jos kysymys esteellisyydestä on epäselvä, siitä on keskusteltava muiden jäsenten kanssa ennen kuin asiaa ryhdytään käsittelemään.

Useimmiten esteellisyys syntyy siksi, että tuomioistuimen jäsen on liian läheisessä suhteessa jutun asianosaiseen, muuhun oikeudenkäyntiin osallistuvaan henkilöön (esimerkiksi todistaja, asiantuntija) tai itse asiaan. Läheinen suhde voi perustua perheenjäsenyyteen tai sukulaisuuteen taikka muuhun erityiseen suhteeseen tuomarin ja asianosaisen välillä. Jääviys voi seurata myös palvelussuhteesta tai merkittävästä liikesuhteesta asianosaiseen taikka aktiivisesta toiminnasta asianosaisena olevassa yhteisössä.

Jäsenyys osakeyhtiön tai muun yhteisön hallinnossa tekee oikeuden jäsenestä jäävin yhteisön asioissa. Toiminta kunnan hallintoelimissä voi aiheuttaa esteellisyyden rikosasiassa, jossa kunta on asianomistajana. Osallistuminen saman asian käsittelyyn aikaisemmin muussa viranomaisessa tai tuomioistuimessa on syy vetäytyä asian käsittelystä käräjäoikeudessa. Silloin kun itse on asianosaisena oikeudenkäynnissä, voi olla oikeuden jäsenenä esteellinen käsittelemään toisen henkilön samanlaista asiaa.

Vaitiolovelvollisuus

Tuomioistuimen jäsenet ovat valansa mukaisesti velvollisia pitämään salassa neuvottelut, joita oikeus on ennen ratkaisuaan käynyt.

Tuomioistuimien ei jälkikäteen selitä päätöksiään. Kulloiseenkin ratkaisuun johtaneet syyt löytyvät tuomion perusteluista.

Eräät arkaluontoiset jutut saatetaan käsitellä tuomioistuimessa suljetuin ovin, jolloin yleisön pääsy kärjäsalin on kokonaan kielletty. Tuolloin oikeuden jäsen ei saa kertoa julkisuudessa edes oikeudenkäynnin kulusta.

Läsnäolovelvollisuus

Kärjäoikeuden istunnossa asiat on käsiteltävä keskitetysti ja yhtäjaksoisesti. Samat tuomarit käsittelevät jutun alusta loppuun. Kärjäoikeuden on siksi voitava luottaa siihen, että myös lautamiehet vuorollaan saapuvat oikeuteen ja ovat siellä niin pitkään kuin istunto kestää.

Jos lautamies on sairastunut tai muuten estynyt hoitamasta tehtäväänsä, hänen on viipymättä ilmoitettava siitä kärjäoikeudelle.

Kärjäoikeuden lautamieskoonpano voi joissakin poikkeustapauksissa antaa ratkaisunsa, jos läsnä on lakimiespuheenjohtaja ja yksi lautamies.

Lautamiehen oikeudet

Kaikissa niissä jutuissa, joiden käsittelyyn lautamies osallistuu, hän on kärjäoikeuden täysivaltainen jäsen. Hänellä on yksilöllinen äänioikeus. Hänellä on tuomarin valta.

Pitkäaikaisesta ansiokkaasta toiminnasta lautamiehelle voidaan myöntää herastuomarin arvonimi. Arvonimen saa käytännössä vain, jos menestyksekkäs lautamiesura on kestänyt vähintään kymmenen vuotta.

Lautamiehellä on myös oikeus saada työstään asianmukainen korvaus. Hänelle maksetaan valtion varoista istuntopalkkio sekä korvausta ansionmenetyksestä ja matkakuluista. Korvausten perusteet ja määrän vahvistaa oikeusministeriö.

Lautamiehen tehtävistä voi kieltäytyä samoin perustein kuin kunnallisista luottamustehtävistä:

- Henkilö, joka on täyttänyt 60 vuotta saa aina kieltäytyä luottamustehtävästä - jopa kesken toimikautensa.
- Kieltäytymisoikeus on myös sillä, joka on ollut samassa luottamustoimessa neljä lähinnä edellistä vuotta tai kunnallisissa luottamustoimissa yhteensä kahdeksan vuotta.
- Kunnanvaltuusto voi myöntää lautamiehelle vapautuksen tehtävästään myös muusta pätevästä syystä.

Lautamiehen vastuu

Millainen vastuu käräjäoikeuden lautamiehellä on ratkaisuihistaan?

Lautamiestä pidetään sekä rikos- että vahingonkorvausoikeudellisesti virkamiehenä, kuten muitakin julkiseen tehtävään valittuja luottamushenkilöitä.

Kun käräjäoikeus miettii päätöstä, lakimiespuheenjohtaja selostaa lautamiehille aluksi asiassa esiin tulevat kysymykset ja niihin soveltuvat säännökset. Kun lautamiehen harkinta jutussa perustuu paitsi hänen omaan näkemykseensä asiasta myös puheenjohtajan päätösneuvottelussa antamaan selostukseen, lautamiehen vastuu arvioidaan kussakin tilanteessa erikseen.